

DINNING INSON AXLOQIGA TA'SIRI: ILMIIY NAZARIYALAR VA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Toshtemirova Mashhura Soyibjon qizi

Andijon davlat universiteti, matematika va mexanika

fakulteti matematika yo'nalishi 1-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada dinning inson axloqiga ta'siri ilmiy va falsafiy nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Axloqiy qadriyatlarning shakllanishida dinning roli, uning shaxsiy va ijtimoiy axloqqa ta'siri muhokama qilinadi. Maqolada turli dinlarning axloqiy ta'limotlari, falsafiy qarashlar va zamonaviy sotsiologik tadqiqotlar asosida tahlillar beriladi.

Kalit so'zlar: din, axloq, axloqiy qadriyatlar, ma'naviyat, taqvo, falsafa, sotsiologiya.

Kirish

Din va axloq insoniyat madaniyati va ijtimoiy hayotining ajralmas qismidir. Tarixan, inson axloqiy me'yorlari ko'pincha diniy ta'limotlar asosida shakllangan. Immanuel Kant axloqiy imperativ tushunchasida inson harakatlari umumiy axloqiy tamoyillarga muvofiq bo'lishi

kerakligini ta'kidlagan (Kant, 1785). Aristotel esa axloqni insonning baxt va mukammallikka

erishish vositasi sifatida tushuntirgan (Aristotel, "Nikomax axloqi").

Shu sababli, ushbu maqolada quyidagi savollarga javob beriladi:

1. Din axloqiy qadriyatlarni qanday shakllantiradi?
2. Turli dinlarda axloqiy tamoyillar qanday belgilangan?

3. Zamonaviy jamiyatda din axloqqa qanday ta'sir ko'rsatmoqda?

4. Dinning axloqiy qadriyatlarini shakllantirishdagi roli

Din axloqiy tamoyillarni belgilab beruvchi asosiy manbalardan biri bo'lib, insonni halollik, rostgo'ylik, adolat, saxovat kabi fazilatlarga undaydi. Fridrix Nitsche diniy axloqni insonning tabiiy instinktlari ustidan nazorat qilish vositasi deb hisoblagan (Nitsche, 1887). Shu bilan

birga, E. Dyurkgeym diniy axloq jamiyatning axloqiy mustahkamligini ta'minlovchi omil ekanligini ta'kidlaydi (Durkheim, 1912).

1. Islomda axloqiy qadriyatlar

Islom dini axloqiy me'yorlarni Qur'on va Hadislar orqali belgilaydi. Masalan:

- "Albatta, Alloh odillik, ezgulik va yaqinlarga saxiylik qilishni buyuradi. U buzqlik va

yomon ishlardan qaytaradi." (Nahl surasi, 90-oyat)

- "Kimki zarra miqdorida yaxshilik qilsa, shuni ko'radi." (Zalzala surasi, 7-oyat)

1.2. Xristianlikda axloqiy tamoyillar

Xristianlikda sevgi va kechirimlilik asosiy axloqiy qadriyatlar sanaladi. Iso Masih ta'limotida axloqiy tozalik va fidokorlikka alohida urg'u beriladi:

- "Dushmanlaringni ham seving, sizga zarar yetkazganlarni duo qiling." (Matto 5:44)

1.3. Budda ta'limotida axloqiy me'yorlar

Budda falsafasida axloq ichki poklanish va nafsni tiyish orqali shakllanadi:

- "Nafsni yenggan inson haqiqiy g'olibdir." (Dhammapada, 103)

2. Dinning inson xulq-atvoriga ta'siri

1. Diniy axloqning ijtimoiy muhitga ta'siri

Sotsiolog M. Vebber diniy e'tiqod jamiyat iqtisodiy va axloqiy tizimini shakllantirishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi (Vebber, 1905). Uning fikricha, diniy qadriyatlar mehnat madaniyatiga, iqtisodiy yuksalishga va ijtimoiy axloqqa bevosita ta'sir qiladi.

1. Din va shaxsiy axloqiy tarbiya

Psixolog L. Kohlberg axloqiy rivojlanish nazariyasida insonning axloqiy qaror qabul

qilishiga diniy qadriyatlar muhim ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi (Kohlberg, 1958). Oilaviy tarbiyada ham din axloqiy me'yorlarni shakllantiruvchi omil sifatida muhim rol o'ynaydi.

3. Dinning zamonaviy axloqiy qadriyatlarga ta'siri

Bugungi kunda din axloqiy tamoyillarning saqlanishida muhim omil bo'lib qolmoqda. Turli davlatlardagi tadqiqotlar natijalariga ko'ra, diniy axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish korrupsiya va jinoyatchilik darajasini pasaytirishga yordam beradi (Pew Research Center, 2021).

Biroq, ba'zi tadqiqotchilar zamonaviy jamiyatda dinning ta'siri kamayib borayotganini ham ta'kidlaydi. J. Habermas diniy axloqning zamonaviy jamiyatda sekulyar axloqqa o'rin

bo'shatib berayotganini aytadi (Habermas, 2006). Shunga qaramay, dinning axloqiy qadriyatlarni shakllantirishdagi roli inkor etib bo'lmaydi.

Xulosa

Din inson axloqiy qadriyatlarini shakllantirish, saqlash va rivojlantirishda hal qiluvchi omil bo'lib kelgan. Turli dinlarning axloqiy ta'limotlari orasida farqlar mavjud bo'lsa-da, ularning umumiy mohiyati ezgulik, adolat, halollik, mehr-oqibat va insonparvarlikka asoslangan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aristotel. Nikomax axloqi.
2. Kant, I. Axloq metafizikasi asoslari (1785).
3. Nitshe, F. Axloqning genezisi (1887).
4. Durkheim, E. Diniy hayotning elementar shakllari (1912).
5. Vebber, M. Protestant etika va kapitalizm ruhi (1905).
7. Kohlberg, L. Moral Development Theory (1958).
8. Putnam, R., & Campbell, D. American Grace: How Religion Divides and Unites Us. Harvard University Press (2010).
8. Pew Research Center. Global Religion and Morality Survey (2021).
10. Habermas, J. Religion in the Public Sphere (2006).